

Visuomenės subkultūralizacija ir alternatyvaus pilietiškumo raida

GINTAUTAS MAŽEIKIS

Šiaulių universitetas, Filosofijos katedra, P. Višinskio g. 38, LT-76352 Šiauliai

El. paštas: filosofija@cr.su.lt

Straipsnyje kalbama apie viešosios politikos įtaką pilietiškumo raidai didėjant visuomenės diversifikacijai ir veikiant kūrybinėms industrijoms bei spektaklio visuomenei. Visuomenės įvairovė siejama su bendruomenių, subkultūrų, etninių ir religinių grupių raida, jų gebėjimais ir poreikiu atstovauti savo viešiesiems interesams. Šie alternatyvaus pilietiškumo poreikiai taip pat sietini su interkultūralizacijos, multikultūralizmo, tinklinės visuomenės raidos, globalizacijos, individuacijos fenomenais. Daugeliui subkultūrų būdingi tam tikri pilietinio dalyvavimo ir rezistencijos bruožai.

Raktažodžiai: subkultūros, bendruomenės, transgresyvusis subjektas, rezistencija, stilius, skonis, žaidimas, reginių/spektaklio visuomenė, situacionizmas, individuacija

VISUOMENĖS DIVERSIFIKACIJOS KONFIGŪRACIJOS

Išsivysčiusių šalių visuomenės nariai turi daugiau galimybių kūrybiškai plėtoti savo gyvenamuosius pasaulius: gyvenimo trajektorijas ir ritmiką, socialinius ir kultūrinius sąryšius ir tinklus, gamybinę aplinką ir naujoves. Šio gyvenamojo, simbolinio pasaulio įvairėjimas suteikia kiekvienam asmeniui galimybę ir būtinybę apsispręsti dėl savo pasirinkimų, dėl prigludimo prie gyvenamojo pasaulio konfigūracijų ir trajektorijų laipsnio. Visa tai yra didėjančių diskusijų apie socializacijos ir individuacijos dermę prielaida (Mažeikis 2006a, 2006b). Gyvenamojo pasaulio pokyčiai, augantis bendruomeninių, subkultūrinių simbolinių pasaulių dialogo poreikis kelia reikalavimus gebėjimams ir nuostatoms atstovauti savo viešiesiems interesams, taip ginant ne tik savo naujuosius tapatumus, bet ir teisę į etninę, religinę ir sukultūrinę įvairovę. Šie viešieji interesai, kuriais atstovaujami imanentiški asmeniui jo gyvenamojo pasaulio ir bendruomenės poreikiai, konfliktuoja su kitais panašiais simboliniais pasauliais ir jų subjektais. Vienus kitų atžvilgiu realizuojamus pilietinius poreikius ir pilietinį dalyvavimą vadinsime alternatyviu pilietiškumui. Šis alternatyvumas yra suvokiamas ne kaip griežta opozicija viešpataujančiai politinei šalies krypciai, o kaip kitos galimybės, kitokio poreikio viešinimas ir gynimas.

Lietuvoje didėjanti socialinė įvairovė daugiausia pasireiškia tarp bendruomeninių interesų, subkultūrų, etninių bendruomenių, religinių sąjūdžių, įsivaizduojamų bendruomenių (Jusionytė 2004; Mažeikis 2006f), klubų, nepriklausomų vyriausybinių organizacijų (NVO), ezoterinių grupių ir daugelio kitų, nekaltant jau apie darbo kolektyvus, profesines sąjungas, kitas kūrybines grupes. Visi jie turi savo socialinės ir kultūrinės įvairovės viziją, siekia apibrėžtų socialinės politikos tikslų, konkuruoja vieni su kitais, pereina iš vienos grupės į kitą ir taip keičia savo tapatumą, bendruomeninę ar subkultūrinę orientaciją, socialinio orumo ir garbingumo supratimą. Kartais ši kaita, tapatybės gynimas, viešųjų interesų atstovavimas bei siekimas sukelti tarpetninius, tarpsubkultūrinius, tarpbendruomeninius konfliktus, nesutarius su vietos savivaldos administracijos atstovais ar net respublikine valdžia, arba, priešingai,

pažadina solidarumo, kooperacijos, savanorystės ir savitarpio pagalbos jausmus. Tokiu atveju iškyla poreikis motyvuotam, pozicionuotam pilietiniam aktyvumui, dalyvavimui, atsiranda atstovavimo, kritinio mąstymo, protesto, derybų konfliktų sprendimo, solidarumo palaikymo ir kooperacijos gebėjimams būtinybė.

Augant visuomenės fragmentacijai ir diversifikacijai, klasikinę struktūrinę visuomenę pakeičia dinamiškai besivystanti ir nuolatos kintanti tinklinė visuomenė. Tinkliškumas čia suvokiamas kaip įvairialypiai bendruomeniniai sąryšiai, kintančios sąveikos ir jų mazgai – tinklines sąveikas realizuojantys subjektai. Šiuolaikinės subkultūros ir religiniai sąjūdžiai aktyviai kuria tokius tarpkultūrinius bei tarptautinius tinklus. Šiandien tarpkultūriškumo samprata yra siejama su globalizacijos fenomenu, kuris nurodo globalizacijos raidą akcentuojant vietines kultūrinės ar socialines ypatybes bei privalumus. Globalizaciją stimuliuoja turistiniai įvairovės poreikiai, likutinis nacionalizmas, modernusis antiglobalizmo sąjūdis, vietos žinojimas ir tradicijos. Visos šios tendencijos – globalizacijos, lokalizacijos ir glocalizacijos – tiesiogiai veikia vietinių NVO, religinių grupių bei subkultūrų raidą. Šiandien plačiai kalbama apie tarptautinius religinius bei subkultūrinius, pagaliau tarptautinius NVO ryšius ir jų siekį atstovauti savo interesams sveikatos, saugumo, socialinių teisių ir t. t. srityse. Pagaliau subkultūros vietinių ir tarptautinių lygiais yra linkusios bendrauti tarpusavyje mobilizuojant skirtingų muzikinių grupių gerbėjus bendrų koncertų ar akcijų metu. Taip subkultūriniai santykiai įgyja tarpkultūrinių santykių bruožų.

Atitinkamai stabilią, mažai kintančią arba beveik nekintančią asmenybę keičia subjektas su nuolatos mutuojančia tapatybe ir interesais arba – transgresyvusis subjektas. Transgresyvio subjekto paplitimo pavyzdžiai yra šie: kintantis kompiuterinio žaidimo subjekto identitetas, kuris gali būti užlaikomas epizodiškai ištisis mėnesius; subkultūrų dalyvio tapatumų kaita, kai individas keičia savo priklausomybę subkultūroms kas kelerius metus. Analogišką subjekto tapatybės kaitą galima nurodyti bendruomeninėje, politinėje, komercinėje, ideologinėje, religinėje ir kitose sferose. Transgresyvio subjekto samprata nurodo asmenį, bendruomenę, instituciją, kurie yra vis daugiau skirtingų procesų subjektai su labai savitais interesais bei diskursyviomis tapatybėmis. Šis mutuojantis subjektas keičia savo identitetą priklausomai nuo rinkos poreikių, populiariosios kultūros įtakų, reginių visuomenės (*La Société du Spectacle*) mutacijų, kintančių vartojimo įpročių, lokalinių kultūrinių madų, moderniosios vartojimo technikos (*High tech*) raidos, tinklinės visuomenės raidos (Castells 2005a, 2005b), simuliacrų gamybos (Baudrillard 1981), multikultūrinių idealų, asmeninės kūrybinės vaizduotės, nuo tuo metu vyraujančių diskursų įtakos ir kt.

Skonio skatinimas ir skonio kaita, stilių vadyba yra ne tik šiuolaikinės konkurencijos principas, bet ir orientacija į naujasias bendruomenių ir subkultūrų tapatybes. Prekių ir paslaugų pozicionavimas atsižvelgiant į grupės simbolinį ir ritualinį identitetą, tapo svarbiu smulkiaseirijinės ir net vienietinės gamybos principu, pavyzdžiui, klubinių, karnavalinių, subkultūrinių drabužių siuvimas. Ekonomiškai ir vertybiniu požiūriu susaistytas identitetas veikia ir kiekvienos iš subkultūrų rezistencijos sampratą. Pirmieji 1974–1976 metų pankai daugiausia buvo nepriklausomi nuo vartojimo tendencijų ir save siejo su proletariato idealais bei situacionistų išpuoselėtais pasipriešinimo metodais, nukreiptais prieš spektaklio visuomenės įtakas (Mažeikis 2006c). Šiandien subkultūros žymiai labiau priklausomos nuo komercinių industrijų poveikio, o jų rezistencijos, konflikto, protesto spektras nebesutampa su klasiniais idealais.

Šiuolaikinė ekonomika, rinka, bendruomenių raida ir savivalda žengia globalizacijos, savivaldos ir subkultūralizacijos keliu. Siekiant tenkinti nuolatos kintančius subkultūrų poreikius pramonė yra priversta nuolat atnaujinti savo gamybą. Konkurencija pasireiškia tuo,

kad įvairios kompanijos siūlo vis naujus kūrybinių industrijų produktus bei pačios skatina nuolatinį atsinaujinimą. Kita vertus, kinta ir subkultūrinis, bendruomeninis skonis, ir poreikiai dėl vidinės raidos. Ryškus sąsajų tarp kūrybinių industrijų ir subkultūrų pavyzdys yra žaidimų klubų poreikių dinamika, žaidimų bendruomenių kaita. Pagaliau atsiranda tokie tik komerciniai subkultūriniai projektai, nieko bendra neturintys su protestu ar pilietiškumu, kaip, pavyzdžiui, kompanijos *Apple* stiliaus plėtra visame pasaulyje.

Sunku įsivaizduoti kurią nors kompaniją, nuolatos neatnaujinančią kompiuterinės įrangos, programų, kompiuterio dizaino, kompiuterinių žaidimų. Panašiai klostosi reikalai ir klasikinėse subkultūrose: pankų, metalistų, *Hard core*, *emo* ir t. t. aplinkoje. Čia pasiūlą ir paklausą lemia pokyčiai, susiję su muzikine, drabužių mada, bei ideologijų mutacijos. Analogiškai kinta ir laisvalaikio klubų aplinka su visa jų klubine subkultūra, klubiniais drabužiais, elektronine muzika ir pramogų pasiūla. Tokiu būdu subkultūros, kūrybinės industrijos ir su ja susijusios kitos komercinės veiklos paklūsta kūrybinio naikinimo (*Creative destruction*, pagal J. Schumpeterį, A. Groves ir kt.) principams (Mažeikis 2006d). Kūrybinis naikinimas jau nėra vien rinkos efektas, kaip teigia Groves, o specifinė mąstymo ir elgesio nuostata, kuri verslininką paverčia naujumo ir kūrybos paranoiku. Daugiausia tai galioja kūrybinių industrijų sferai, apie kurią Groves ir kalbėjo, apibūdinamas Intel kompanijos kūrybinių darbuotojų ir vadybininkų pasaulėjautą. Tokia pat kaitos idėja yra persmelkta reklaminių agentūrų, įvairiausių dizainerių veikla, kuri integruoja subkultūrų stilistiką: graffiti, tatu, fanzinų stilių, slengą, madas.

SUBKULTŪROS TARP STILIAUS IR KŪRYBINĖS REZISTENCIJOS

Subkultūros realizuoja rimto žaidimo (Huizinga 1992; Gadameris 1997, 1998), ritualų kūrybos, asmenybės kaitos, gyvenimo estetizacijos, socialinio pilietinio dalyvavimo, naujų kasdienybės situacijų kūrimo gebėjimus, nuostatas ir teises. Neišvengiamai, šių gyvenimo ir stiliaus poreikių realizacija susiduria su pilietinio gebėjimo ir rezistencijos iššūkiais. Greitai žaidimo idėjos buvo susietos su subkultūrų raida pirmiausia išryškinant stiliaus ir skonio brožuus. Atliekant šį perkėlimą nusipelnė D. Hebdige' s ir S. Hallo laikų Birmingemo Šiuolaikinių kultūros studijų centro tyrinėtojai. Lietuvoje analogiškas idėjas ir požiūrius plėtoja E. Ramanauskaitė (Ramanauskaitė 2004). Ji remiasi estetiškumo bei žaidybiškumo teorinėmis paradigmomis, stiliaus ir skonio koncepcijomis. Žaidimo koncertas padeda aiškinti subkultūras, kaip tam tikrus autonominius, sau pakankamus vienetus, interpretuoti jų tapatybes, simbolinių pasaulių struktūrą bei atsisakyti ideologinio ar ekonominio determinizmo. Žaidimas, Huizingos bei G. H. Gadamerio požiūriu, yra savaiminga, su jokia kita veikla nesusijusi tikrovė, veikla kaip pats sau tikslas. Kai kurie šiuolaikiniai revoliuciniai sąjūdžiai, pavyzdžiui, tarptautiniai situacionistai (*L'Internationale situationniste*), karnavalinę kūrybinę, žaidybinę aplinką nurodė kaip kasdienybės revoliucijos tikslą, naujų gyvenimo situacijų kūrimo prielaidą. Taip žaidimo samprata tapo subkultūrų sąjūdžio dalimi, buvo palapsniui integruota į protesto aplinką. Laisvė ir kova su susvetimėjimu buvo suvokiama ne kaip žmonių grąžinimas prie istorinės, klasinės žmogaus esmės, o kaip kasdienis, reguliarus naujų situacijų kūrimas, atsisakant bet kokio esencializmo.

Tarptautiniai situacionistai (G. Debordas, R. Vaneigeimas, A. Jornas) kritikuoja tiek fašizmą, tiek komunizmą, o ne tik reginių visuomenę, kaip dažniausiai pabrėžiama. Paklusimo tariamai esmei, jos mitologijai ideologija reikalauja tam tikro vaizdinio, reginių pateisinimo. Todėl naujieji rezistenciniai sąjūdžiai, kurie sekė situacionistų pėdomis, akcentuoja ne grąžinimą prie tariamų ištakų, o teisės kurti, formuoti save bei viešąsias erdves, plėtoti įvairiausių žaidimus ir trumpalaikius identitetus. Pasikeičia ir protesto forma, kuri vietoje tradicinių

manifestacijų, susijusių su esminių reikalavimų paviešinimu, vis labiau tampa meniniais performansais, kurių metu kuriama kita, alternatyvi elgesio erdvė, užmezgami kitokie kūrybiniai saitai, bet kartu ir pažeidžiama įprastinė, rutininė tvarka, kuria remiasi vietinė valdžia.

Ekstatinės, sau-tikslingos žaidimo teorijos šalininkai siekia paneigti žaidimo taikomąją ar terapinę funkciją. Jie nurodo, kad žaidimas yra esminė žmogaus egzistencijos forma. Ir žaidimui tarnauja terapija, o ne atvirksčiai. Simboliniai subkultūrų pasauliai ir yra iš esmės žaidybiniai pasauliai su savita kalba, simboliiais, elgesiu. Tačiau šie gyvenamieji, simboliniai pasauliai nėra skirti poilsiui ir neatlieka taikomosios funkcijos. Simboliniai pasauliai yra vertingi patys sau ir jų gyventojai, piliečiai gina savo erdves, socialines ir kultūrinės sąveikas, savo tapatybes. Kita vertus, žaidimai ir jų pagrindu sukurti simboliniai pasauliai yra ne statiški, o dinamiški. Juose nuolatos vyksta vaidinimo, lenktyniavimo procesai. Žaidimo ekstatiškumas puikiai koreliuoja su jo katarsio – dvasinio apvalymo – funkcija. Azartiškas, įtraukiantis žaidimas išlaisvina užslėptus ir kankinančius geismus. Toks žaidimas nebūtinai socializuoja asmenis ar aktualizuoja jų potencialus. Prisiminkime, kad žaidimas pats sau yra tikslas, ir lenktyniaujant gali prasidėti desocializacijos procesai ar gali būti sužalota asmenybė. Tačiau kaip atsvara šioms negerovėms praverčia subjekto transgresijos galimybė: pereiti į sau tinkamą simbolinį pasaulį ir ten realizuoti save, ginti savo bendruomenės tapatybę, teisę į ypatingą atmintį ir pasaulio viziją. Tokie perėjimai bei refleksijos ir yra šiuolaikinis individuacijos procesas.

Šiuolaikinė sociologija, kultūrinė antropologija šiuos naujuosius tapatumų iššūkius susieja su Kito problema ir taip atveria egzistencines ir fenomenologines asmenybės analizės galimybes. Tačiau Kitas šiandien dažniausiai yra alternatyvios, nepriklausomos bendruomenės, subkultūros atstovas ar tiesiog transgresyvus subjektas. Kitumas slepia pokyčių ir gelmės begalybę, užtikrina ne tik estetinę, bet ir pilietinę subjekto transgresiją. Tačiau Kitumas pasirodo kaip pažeidimas, neadekvatumas, klaida, nesusipratimas, svetimumas. Svetimas neįsiterpia į mūsų kasdienę rutininę tvarką ir sukelia jai grėsmę. Protesto, rezistencijos subkultūrų atstovai, jei tik jie nesivadovauja religinės, klasinės ar tautinės esmės principais, o siekia kurti kasdienybę, naujas situacijas, keisti viešąsias erdves, neabejotinai turi būti suinteresuoti Kitumo išaukštinimu, kaip galimybe nuolatos pažeisti rutininę erdvę. Todėl įvairovės dauginimas, net jei ji yra simuliuojama, dirbtinai sukuriama, yra rezistencijos, protesto prielaida ir net tikslas.

Naujų simbolių pasaulių, tapatybių plėtra skatina gana apibrėžtas suvokimo formas: slengą, skirtingas situacijų ir ritualų reikšmes, keičia žmonių *habitus* ir vietos žinojimą (*local knowledge*). Visa tai apsunkina tarp simbolių pasaulių komunikaciją ir daro vis aktualesnėmis tarpkultūrinio bendravimo, tarpkultūrinių ryšių sąveikas. Tokiu būdu atsiranda tarpkultūrinės bei multikultūrinės politikos ir hermeneutikos poreikis. Hermeneutika paaiškina supratimo ir komunikacijos dramatiškumą, susieja bendravimą su mūsų egzistencine raida. Tarpkultūrinė komunikacija niekad nebūna adekvati subkultūrų atstovų lūkesčiams. Subkultūrų atstovai itin dažnai jaučiasi nesuprasti ir nesupranta vieni kitų. Dėl to didėja susipriešinimai. Taip atsitinka dėl tarpusavio komunikacijos, tarpininkavimo ir interpretacijos stokos. Siekiant šį susipriešinimą sumažinti, kontroliuoti, būtina plėsti supratimo arba hermeneutikos lauką, tarpkultūrinės kompetencijas.

SUBKULTŪROS IR INDIVIDUACIJA

Šiandieninė visuomenė, socialiniai mokslai, edukologija vis daugiau dėmesio skiria ne tik žinioms ir socializacijai, bet ir individuacijai. Individuacija yra savo asmeninio kelio ieškojimas nebūtinai išaukštinant individualizmo vertybę. Individuacija vyksta ne tik skatinant kūrybingumą, bet ir pasirenkant socializacijos formas, atstovaujant bendruomenių interesams.

Šiandien aktuali yra kritiška, reflekyvi individuacija. Tai yra pasirinkimas, su kuo ir kiek ilgai kooperuotis bendroms veikloms atlikti. Dažniausiai kalbama apie dvasinę (C. G. Jungas ir jo pasekėjai) ir sociokultūrinę (R. Rorty) individuacijos formas. Abi jos numano tam tikrą visuomenės santvarką, kuri sudaro sąlygas ir toleruoja asmeninio kelio formavimą. Asmeninio bei grupinio pasaulio atskleidimas, kūrimas, unikalių sociokultūrinių nišų formavimas yra esminis žmogui transcendentalinės konstitucijos (E. Husserlis) veiksmas, tačiau visada daugiau ar mažiau pažeidžia egzistuojančias socialines struktūras bei funkcijas ir todėl neišvengiamai sukuria konfliktus. Konfliktas sukuria polidimensinę politinę, kultūrinę, socialinę erdvę ir skatina teisinius, kultūrinius, pilietinius ir kt. procesus. Konfliktas yra neišvengiamas individuacijos procesų rezultatas ir skatina derybas, vienas kito interpretacijas. Tuo tarpu standartinės visuomenės struktūros ir funkcijos dažnai priešinasi konfliktams ir, atitinkamai, laisvai individuacijai bei kuria rutininę, keliems vyraujantiems diskursams paklūstančią tikrovę. Šiuolaikinės subkultūros priešinasi šiam individuacijų galimybių mažinimui, pasirinkimų siaurimui. Tai ir yra svarbi subkultūrų rezistencijos priežastis, o ne tik politiniai ar ekonominiai reikalavimai.

Konfliktų skatinimas – tai veiksmai, kuriais pažeidžiama rutinizuota tikrovė, žadinami, stimuliuojami skirtingi interesai, jų atstovavimas, debatai. Tokius susipriešinimus skatina etnometodologija, heterogeninių komandų sudarymo metodas, alternatyvios pilietinės iniciatyvos, nonkonformistiniai ir meniniai-kūrybiniai sąjūdžiai. Konfliktų stimuliavimas yra veiksminga demotyvuotų bendruomenių stimuliavimo pilietiniams veiksams, socialinį ir kultūrinį dalyvavimą skatinanti priemonė, būdas įtraukti bendruomenes į procesą.

Individuacijos samprata neprieštarauja bendruomeniškumui ar solidarumui ir todėl ji svarbi aptariant subkultūrinę rezistenciją. Vėlyvąja socializacija vadinamas toks asmens brandos laikotarpis, kai jis greitai ir efektyviai perima tam tikros socialinės grupės įpročius, tampa šios grupės dalyviu. O individuacija rodo, kad šis asmuo, esant poreikiui, gali šią bendruomenę palikti ir tapti kitos bendruomenės dalimi. Tradicinė visuomenė tokius individus smerkdamo, kaltindavo neprincipingumu, pažiūrų nebrandumu. Tačiau šiuolaikinei visuomenei tokia tapatumo kaita yra norma, užtikrinanti visuomenės dinamiką, o pastovumas šiandien virsta konservatyvumo ženklu.

Socializacijos ir individuacijos krizė prasideda nuo 12–14 metų. Tai yra susiję su asmens lytine branda. Būtent nuo šio amžiaus primityvios bendruomenės taip pat pradeda moterystės inicijavimo ritualus. Šioje amžiaus grupėje stebima paauglių ištraukimo į įvairiausias subkultūras pradžia. Vėlesnis subkultūrinių stilių keitimas bei pačių subkultūrų įvairovė ir mutacijos laikytinos šio socializacijos bei individuacijos proceso išraiškomis. O kuo šis procesas mažiau yra reglamentuojamas, tuo dažnesni, įvairesni yra konfliktai ir populiarsnės įvairios rezistencinės nuostatos.

SUBKULTŪRINĖ REZISTENCIJA IR „SPEKTAKLIO VISUOMENĖ“

Pasak Debordo, aktyviausi „spektaklio visuomenės“ dalyviai yra nuo savo vidinio kūrybingumo susvetimėję žiūrovai. Vaizdakalystė yra vartotojų poreikių tenkinimas, jų geismų vizualizacija. Klausimas apie šiuolaikinę visuomenę: ar tai yra moralizuojanti, autoritarinė spektaklio šalis su primetamomis vertybėmis ir idealais, ar, priešingai, tai laisva spektaklių rinka, kurioje veikia konkurencija tarp įvaizdžių ir situacijų kūrėjų?

Vakarų visuomenė yra pasiūliusi kovos su vartotojiška „spektaklio visuomene“ būdus. Dažniausiai vartotojiškai visuomenei priešinasi anarchistiniai, meniniai, spontaniški politiniai, subkultūriniai sąjūdžiai. Kaip pavyzdį prisiminkime *Situacionistų internacionalą*, kurio

tikslas buvo nuosekliai griauti vartotojiškos visuomenės manipuliacinės tendencijas, anonimines struktūrines galias, polinkį į vaizdakalystę. Dadaistai, letristai, situacionistai, postsituacionistai, ankstyvieji pankai, modernūs anarchistai-sindikalistai, tarptautiniai hedonistai didino konfliktus ir kūrybines kasdienes situacijas politikoje, menuose, stiliuose, kasdieniame rutiniame gyvenime.

Kai yra apčiuopiamas konfliktas, kaip antai tarp Lietuvos pankų bendruomenės ir fašistuojančio jaunimo, iš dalies save siejančio su *skinheadų* subkultūra, jį būtina spręsti. Sprendimo eiga parodo atskirų institucijų sustabarėjimą ir skatina savivaldybių, kultūros skyrių ir teisėsaugos organų aktyvesnį bendradarbiavimą sprendžiant paauglių smurto ir pilietinio dalyvavimo problemas. Kita vertus, konfliktus skatina ir subkultūrų bei politinių sąjūdžių ideologijos.

HIPPYLANDAS: STILIUS IR REZISTENCIJA

2002–2007 metais rugsėjo mėnesį Šiaulių mieste organizuojama *Hippylando* šventė, kurios metu ekshipiai, naujieji hipiai, pankai, gotai, krišnaitai, laisvi menininkai, studentai prisimena, puoselėja laisvės, taikos ir meilės idealus, kovoja prieš smurto gausėjimą, segregaciją ir militarizmą. Šiaulių *Hippylandai* pasižymi egzistenciškai svarbiomis emancipuotos meilės, taikingumo ir kūrybinės laisvės idėjomis. Jas simbolizuoja hipių gyvenimo stilius, jų karnavalizuotos eisenos ir susibūrimai, koncertai, politiniai pareiškimai. Tačiau reikia atminti, kad tai yra protesto akcija, žaidimas, simuliakras ir prisiminimas, vienu metu. *Hippylandas* susideda iš karnavalinės eisenos miesto centrinėmis gatvėmis, kuriai vadovauja simboliniai „vabalai“, dainuojama *The Beatles* daina *Yellow Submarine*, skanduojami taikos ir meilės šūkiai, nešamos pacifistinės vėliavos, atliekama krišnaitų mantra *Hare Krišna*. Karnavalinėje eisenoje visi rengiasi *à la* hipių drabužiais, kviečiami dalyvauti ilgaplaukiai asmenys, susirenka daug medijų atstovų, filmuojančių ir fotografuojančių įvykį. Tai ir yra būdas pasinaudojant spektaklio visuomene daryti tai pačiai visuomenei įtaką. *Hippylandas* Šiauliuose daugeliui vietinių žmonių yra keistumas, nesusipratimas, anomalija. Bet ši manifestacija ir siekia žaidybiškai pažeisti kasdienybės rutiną. Karnavalinė eisena užsibaigia naujos, *No violence zone* įkūrimu. Po to seka koncertų diena, kur pasirodo muzikinės grupės, simpatizuojančios įvardytiems idealams arba hipių sąjūdžiui, atidaromos parodos, atliekami performansai, vykdomos akcijos, daromi politiniai pareiškimai, šokama. Pagaliau tie patys *Hippylando* dalyviai remia ir kitus rezistencijos sąjūdžius ir protesto akcijas ginant viešąsias erdves ar toleranciją, plečia tarptautinius rezistencinius ryšius.

HEDONISTŲ INTERNACIONALAS IR POST-SITUACIONISTAI

Vienas iš tokių organizacijų, su kuria *Hippylando* dalyviai bendradarbiauja, yra Berlyne įsikūręs naujųjų kairiųjų judėjimas – Tarptautiniai hedonistai (*Die Hedonistische Internationale*). Šis sąjūdis savo pavadinimu, tikslais, dalyvių politinėmis nuostatomis ir veiksmų metodais yra panašus į Tarptautinį situacionistų (*L'Internationale situationniste*) sąjūdį. Tarptautinius hedonistus vadinti kairiaisiais galima dėl kelių priežasčių: dėl kovos su šiuolaikinio kapitalizmo tendencijomis, didinančiomis susvetimėjimą, monotonią ir rutiną; dėl aktyvaus pasipriešinimo valdžiai, kuri, pataikaudama ES ir globalinio kapitalizmo interesams, diegia gyvenimą rutinizuojančias, spontanišką kūrybingumą mažinančias taisykles ir taip griaua laisvės principus. Tarptautinių hedonistų bendradarbiavimas su anarchistais, socialistais, ekologiniais socialistais, lygių lyčių galimybių gynėjais ir kitais sąjūdžiais, kurie palaiko antiglobalistines nuostatas

ir tikslus, taip pat rodo jų kairumą. Kita vertus, tai, kad šio judėjimo dalyviai svarbiausiais savo kovos tikslais laiko malonumą ir laisvę, emancipaciją ir kūrybinį dalyvavimą, daro juos artimus ir kairiesiems liberalams. Kairiojo liberalizmo, kuriam priskirčiau ir tarptautinius hedonistus, ypatybė yra siekti ne esminių baigtinių struktūrinių pokyčių, o permanentinės kaitos, kuri, nors ir gali sukelti struktūrinių pasekmių, tačiau neturi jokio galutinio tikslo, nesiekia kurti jokios ypatingos santvarkos. Permanentinis išsilaisvinimas kuriant menines situacijas ir yra pagrindinis šio sąjūdžio tikslas. Tarptautiniai hedonistai yra ne mažiau kūrybingi ir provokatyvūs nei situacionistai. Be to, juos ir situacionistus skiria estetinis skonis, meniniai pomėgiai, deklaruojamas gyvenimo stilius. Ryškiausias tarptautinių hedonistų pasirodymas buvo antiglobalistinės akcijos, nukreiptos prieš G8 susitikimą Heiligendamme, netoli Rostocko, kur ir buvo surengta daug protesto akcijų. Tarptautinio hedonistų sąjūdžio nuostatos, kūrybiniai veiksmai galėtų būti įdomūs ir Lietuvoje besiplečiančių protesto akcijų dalyviams: buvusios „Pro-testo laboratorijos“, „Lietuvos be kabučių“, „Naujosios kairės“ aktyvistams...

Tarptautiniai hedonistai savo manifeste deklaruoja tikslą: *kurti laikinas hedonistines zonas ir situacijas savo tikslų ir idėjų įgyvendinimui*. Pagaliau jie ir elgiasi panašiai: kviečia griauti hierarchijas, patiria malonumą rengdami akcijas bet kurioje kasdienės rutinos aplinkoje – šalia prekybos ar politinės valdžios centrų, organizuoja drąsias manifestacijas, linksmus vaidinimus, menines provokacijas, įvairias alternatyvias eisenas, kurios vienaip ar kitaip skatina kūrybiškumą, dionisiškumą. Tai visai kas kita nei kažkokio galutinio „laimės“ tikslo siekimas, būdingas tradiciniams socialistams ar komunistams.

Kai kurie Lietuvos menininkai protesto akcijas siekia paversti švente ir malonumu. Paminėsiu Gediminą ir Nomedą Urbonus, kurie savo meninę kūrybą pavertė pasipriešinimo kasdienybės rutinai ir viešųjų erdvių gaivinimo, apgyvendinimo, provokavimo akcijomis. Taip pat išskirsiu šiauliečius Arūną ir Redą Uogintus, kurių performansai tampa masiškesni ir labiau susieti su viešųjų erdvių reformavimu bei protesto formomis.

PILIETINIŲ ALTERNATYVŲ FRONTAS

A. Lingis knygoje *Imperatyvas* (Lingis 1998) parodo, kad Kito filosofija ir šiuolaikinė socialinė-kultūrinė antropologija liudija apie nuostatų, direktyvų, išreiškiančių moralinį kategorinį imperatyvą, gausą. Būtina pridurti ir tai, kad apsispręsti turi ne tik asmuo, bet ir bendruomenė, vadinasi, turi būti suderintos neretai priešingos nuomonės. Įprasta, kad toks bendruomeninis, etnis, religinis, ideologinis, subkultūrinis imperatyvas yra pagrįstas pamatiniais mitais, esmėžiūra ir pretenduoja būti vienintele kategorinio imperatyvo išraiška. Tačiau šiandien filosofinis klausimas yra ne tai, kuris kategorinio imperatyvo turinys yra teisingas, o tai, kaip šios jo subkultūrinės, praktinės direktyvos gali būti derinamos.

Alternatyvaus pilietiškumo idėja (Mažeikis 2006 e) remiasi nuostata apie būtinumą nuolat tarpusavyje derinti šias direktyvas, principines nuostatas, siekiant pastoviai pažeisti vyraujančius, hegemoninius įsitikinimus. Be nuolatinio rutininių, hegemoninių nuostatų pažeidimo, apribojimo sunku įsivaizduoti šiuolaikinį, dinamišką multikultūralizmą, visuomenės subkultūralizaciją, kūrybinių situacijų kūrimą ir viešųjų erdvių transformacijas.

Alternatyvaus pilietiškumo idėja šiandien remiasi ir liberalizmo principais, ir moderniomis komunitarizmo idėjomis, individualizmo ir bendruomeniškumo paradigmomis, vienovės ir įvairovės principais. Alternatyvumas taip pat yra pagrįstas faktu, kad jokios visuomenės socialinės ir kultūrinės programos negali aprėpti gyvenimo įvairovės ir todėl būtina atstovauti ir spręsti kylančias naujas problemas, konkuruojant su kitomis visuomeninėmis grupėmis. Visa tai reikalauja, kad būtų kuriamos tarptautinės ir lietuviškos nevyriausybinės organizacijos,

pilietiniai susivienijimai, bendraminčių komunikaciniai ir informaciniai tinklai. Tai reiškia, kad savivalda be aktyvaus bendruomenių dalyvavimo yra neefektyvi. Iš esmės šia linkme ir vyksta seniūnijų ir bendruomenių, visuomeninių organizacijų raida. Iš dalies šią kintančią interesus, poreikių gausą atspindi ir didėjanti subkultūralizacija. Modernių subkultūrų dalyviai pastebi, kad nusikalstamumo, narkotikų prekybos, prostitutijos, smurto kontrolė priklauso ne nuo baudžiančiųjų institucijų, o nuo jų pačių pilietinių iniciatyvų ir vidinės bendruomeninės savivaldos.

Šiandien Lietuvoje drąsi socialinė kritika, kūrybingi alternatyvų pasiūlymai, vietinių ir tarptautinių solidarumo tinklų palaikymas tampa paklausiu gebėjimu ginant viešuosius interesus ar viešąsias erdves. Juk opozicijų, alternatyvų, pasipriešinimo, susitarimų krypčių plėtra yra neišvengiama bet kurio proceso dalis. Nuolatinis centralizuojančių ir išcentrinančių, elitarinių ir egalitarinių, dešiniųjų ir kairiųjų, normatyvinių ir išlaisvinančių procesų susipriešinimas, lenktyniavimas ir šių oponuojančių galių balansas yra norma. Problema atsiranda tada, kai kuri nors pusė laimi ir jos nuomonė tampa vyraujanti, kai atsiranda hegemoninė vizija ir ideologija, kai išnyksta stiprios alternatyvos ir opozicijos, kai žmonės neturi gebėjimų ir nesimoko drąsiai ir efektyviai oponuoti, nesutikti, siūlyti kitokius veiksmus, reikalauti kitokių sprendimų, nebijoti demaskuoti dabartinius tabu.

Alternatyviems Lietuvos veidams profesionaliai šiandien atstovauja ir geba sukurti diskusijų forumus daugelis Lietuvos viešųjų intelektualų: D. Kuolys, L. Donskis, M. Adomėnas, A. Bielskis, N. Vasiliauskaitė, A. Žukauskaitė, K. Klimka, A. Jokubaitis, A. Aleksandravičius, G. Nausėda..., feministinio sąjūdžio atstovės, profesinių sąjungų ir regioninių visuomeninių sąjūdžių aktyvistai. Daugelis jų turi priešingas vienas kitam nuomones, pateikia skirtingus argumentus, teorijas. Jie sudaro tą heterogenišką, nuolatos kintančią grupę, kuri gali demaskuoti, kelti alternatyvias idėjas, suburti partnerius, inicijuoti naujus sąjūdžius, pasisakyti palaikant arba kritikuojant. Atitinkamai atsiranda šiuos intelektualus, kritikus palaikančios institucijos, socialinių partnerių tinklai. Pavyzdžiui, anksčiau panašias visuomenines alternatyvas skatino Laisvosios rinkos institutas, Atviros Lietuvos fondas. Nepriklausomų, gyvų, su vietos bendruomenėmis susijusių pilietinių sąjūdžių idėjas puoselėja Pilietinės visuomenės institutas, Demokratinės politikos institutas, gaila, to vis dar negeba daryti Liberalios minties institutas ir t. t.

Realių alternatyvų dauginimas nėra vien valstybės reikalas, tai yra kiekvienos bendruomenės, subkultūros, kiekvieno žmogaus, jo socialinio, ekonominio, kultūrinio saugumo šaltinis. Alternatyvos – švietimo, sveikatos, kultūros, viešosios tvarkos – padeda paskirstyti rizikas, sukurti platų sprendimų lauką, įgalina derybų ir susitarimo poreikį bei mažina įvairiausias hegemonijos formas.

Gauta 2007 11 20

Priimta 2008 01 02

Literatūra

1. Baudrillard, J. 1981. *Simulacra and Simulation*. University of Michigan Press.
2. Gadamer, H.-G. 1997. *Grožio aktualumas. Menas kaip žaidimas, simbolis ir šventė*. Vilnius: Baltos lankos.
3. Hebdige, D. 1979. *Subculture. The Meaning of Style*. London: Methuen.
4. Jusionytė, I. 2004. „Neotribalizmas Lietuvoje: transgresyvus žiemgalininkų tapatybės kūrimas“, *Baltos lankos* 18/19: 111–134.
5. Lingis, A. 1998. *The Imperative*. Bloomington: Indiana University Press.
6. Mažeikis, G. 2006a. „Socializacijos vaidmenys ir individuacijos modeliai“, *Mokytųjų ugdymas: mokslo darbai* 6: 81–101.

7. Mažeikis, G. 2006b. „Postmoderni pragmatinė edukologija: teorinės prielaidos ir modeliai“, *Acta Paedagogica Vilnensia* 16: 9–18.
8. Mažeikis, G. 2006c. „Revoliucijos takais: sukilęs prieš spektaklio visuomenę“, in Debord, G., *Spektaklio visuomenė*. Vilnius: Kitos knygos. 9–31.
9. Mažeikis, G. 2006d. “Nihilism and Leadership: Imagination of Impossible Roles”, *Acta Humanitarica Universitatis Saulensis* 2: 130–150.
10. Mažeikis, G. 2006e. „Alternatyvus pilietinis ugdymas ir socialinė propaganda“, *Problemos Priedas*: 55–71.
11. Mažeikis, G. 2006f. “Challenge of Imagined Societies for Political Anthropology in Lithuania”, *Acta Historica Universitatis Klaipėdensis XIII. Studia anthropologica II*. Klaipėda: Klaipėda University. 57–70.
12. Ramanauskaitė, E. 2004. *Subkultūra: fenomenas ir modernumas*. Kaunas: VDU leidykla.
13. Гадамер, Х.-Г. 1988. *Истина и метод*. Москва: Прогресс.
14. Хуызинга, Й. 1992. *Homo ludens*. Москва: Прогресс.

GINTAUTAS MAŽEIKIS

Subculturalization of society and the problem of development of alternative citizenship

Summary

The article is devoted to the problem of alternative citizenship in the sphere of policy on the basis of subcultural and community analysis. People without feeling of strong essence haven't motivation for missionary actions and prefer creative construction of their identities and symbolical worlds. However, they also need to resist unification, routine, total ideologies and permanent national identities. They change their identities and need intercultural communication skills and attitudes, advocate public interests, debate them, compete with other subcultures. Modern Lithuanian philosophers as well as world philosophical movement prepare conditions for social, cultural legitimizing of the Other. First of all it is the ethnic, gender and subcultural Other. Legitimation of subcultural public interests and their needs could be interpreted not only in the horizon of cultural diversity, but also as a plurality of citizenship and policy. Different ideologies, parties, political and local communities, types of interests, NGO, imagined communities, subcultures develop various public demands, identity needs, a diversity of world feelings and interpretations. This means that modern society contributes to alternative civic activities, and modern public intellectuals prepare discourses on it. The Other's civic expressions destroy the routine, the mainstream discourses.

The Other today is the representative of the subculture alternative and independent community or just a transgressive subject. Unfortunately, many of representatives of state government, local municipalities, traditional parties try to neglect or forbid the activities to increase Otherness. However, the modern economic, cultural process of subculturalization presupposes development or even production of Otherness. It is the reason to call the citizenship of the Other as an alternative citizenship.

Key words: subcultures, communities, transgressive subject, resistance, style, taste, game, individuation